

Skipulagsstofnun
Borgartún 7b
105 Reykjavík

Reykjavík, 16. febrúar 2024
UST202401-140/A.B.
10.05.00

Efni: Mat á umhverfisáhrifum - Matsskyldufyrirspurn- Norðausturvegur um Skjálfandafljót í Kinn

Vísað er til erindis Skipulagsstofnunar sem barst 12. janúar sl. þar sem óskað er umsagnar Umhverfisstofnunar um hvort og á hvaða forsendum ofangreind framkvæmd skuli háð mati á umhverfisáhrifum.

Framkvæmdarlýsing

Í greinargerð kemur fram að framkvæmdin nái til Norðausturvegar (85) um Skjálfandafljót þar sem um er að ræða ný- og endurbyggðan veg á 9,3 km kafla. Þar af verður 6,5 km nýlagn og 2,8 km endurbygging núverandi vegar á sama stað. Auk þess segir að í tengslum við framkvæmdina verði ný tveggja akreina brú byggð á Rangá á nýjum stað, nýjar tveggja akreina brýr byggðar á Skjálfandafljóti á nýjum stöðum og vegamót Norðausturvegar (85) og Aðaldalsvegar (845) í Aðaldal færð austur um 0,9 km. Einnig er efnistaka fyrirhuguð úr fjórum námum í nágrenni framkvæmdasvæðisins.

Votlendi

Í greinargerð kemur fram að ný veglína mun liggja um votlendi og raska því að hluta til, en fyrirhuguð framkvæmd mun fara um votlendi sem nýtur verndar 61. greinar náttúruverndarlaga nr. 60/2013 og geymir auk þess vistgerðir með hátt verndargildi.

Auk þess segir að þar sem vegur þverar votlendi er mikilvægt að reyna að draga úr áhrifum vegar á grunnvatnsstöðu og yfirborðsrennsli eins og kostur er. Lagt er til að þar sé settur fljótandi vegur og forðast sé að grafa nýja skurði og rásir. Setja þarf ræsi eða pípur í alla farvegi, skurði og lægðir þar sem vatn hefur runnið til að líkja sem best eftir náttúrulegu flæði, takmarka mun á vatnsþrýstingi ofan og neðan við veg og þannig takmarka áhrif á grunnvatnsstöðu. Ráðist verður í ofangreindar mótvægisáðgerðir til að draga úr neikvæðum áhrifum framkvæmdarinnar á vatnshlot.

Umhverfisstofnun bendir á að í 61. gr. laganna er kveðið á um sérstaka vernd þeirra vistkerfa og jarðminja sem taldar eru upp í 1. mgr. og 2. mgr. sama ákvæðis. Samkvæmt 3. mgr. ákvæðisins ber að forðast röskun þeirra náttúruyfyrirbæra, sem undir greinina falla, nema brýna nauðsyn beri til og ljóst að aðrir kostir séu ekki fyrir hendi. Í greinargerð með frumvarpi til laga um náttúruvernd er með orðalaginu „brýn nauðsyn“ lögð áhersla á að

einungis mjög ríkir hagsmunir geti réttlætt röskun og þá fyrst og fremst brýnir almannahagsmunir.

Umhverfisstofnun tekur undir, sem kemur fram í greinargerð, að framkvæmdin muni valda óafturkræfu raski á votlendinu sem nýtur sérstakrar verndar og hafa því neikvæð áhrif á það.

Umhverfisstofnun bendir á að þar sem tillagan gerir ráð fyrir röskun á votlendi þurfi að rökstyðja þá ákvörðun og gera grein fyrir öðrum kostum sem skoðaðir hafa verið sem mögulegir valkostir við útfærslu framkvæmdarinnar og ástæðum þess að þeir urðu ekki fyrir valinu.

Stofnunin bendir á að skylt er að afla framkvæmdaleyfis, eða eftir atvikum byggingarleyfis, vegna allra framkvæmda sem fela í sér röskun á svæðum sem njóta sérstakrar verndar, sbr. skipulagslög og lög um mannvirki. Á þetta að tryggja að tekið sé til ítarlegrar skoðunar hvort framangreint skilyrði sé uppfyllt. Við mat á leyfisumsókn ber að veita saman mikilvægi náttúruminjanna sem í húfi eru og hagsmuni af fyrirhugaðri framkvæmd. Við matið skal litið til verndarmarkmiða 2. og 3. gr. laga nr. 60/2013 um náttúruvernd, auk þess sem tekið skal mið af mikilvægi minjanna og sérstöðu í íslensku og alþjóðlegu samhengi, sbr. 3. og 4. mgr. 61. gr. laganna.

Ákveði leyfisveitandi að veita leyfi þrátt fyrir framangreint skal hann, með vísan í 5. mgr. 61. gr. náttúruverndarlaga, rökstyðja þá ákvörðun sérstaklega og gera grein fyrir öðrum kostum sem skoðaðir hafa verið sem mögulegir valkostir við útfærslu framkvæmdarinnar og ástæðum þess að þeir urðu ekki fyrir valinu. Einnig skal gera grein fyrir fyrirhuguðum mótvægisáðgerðum, sem og mögulegri endurheimt náttúruverðmæta þegar það á við. Þá skal afrit af útgefnu leyfi sent Umhverfisstofnun, sbr. 6. mgr. ákvæðisins.

Þess má einnig geta að leyfisveitanda er heimilt, skv. 5. mgr. 61. gr. náttúruverndarlaga, að binda leyfi þeim skilyrðum sem eru nauðsynleg til að draga úr áhrifum framkvæmdarinnar á þau náttúrufyrirbæri sem verða fyrir röskun.

Votlendi

Í greinargerð er vísað í ályktun Náttúrufræðistofnunar Íslands varðandi mikilvægi votlendis. Umhverfisstofnun bendir á að votlendi hefur margvíslegt gildi og má skipta mikilvægi þess í þrjá flokka.

- Vatnsfræðilegt gildi: Í miklum rigningum taka votlendissvæði til sín vatn en miðla því frá sér í þurrkatíð. Þannig viðhalda votlendissvæði jöfnu rennsli í ám og lækjum sem er mikilvægt fyrir þær lífverur sem þar búa.
- Næringarfræðilegt gildi: Mýrar geyma verulegt magn kolefna sem verða til við niðurbrot jurtaleifa. Breytingar á t.d. hitastigi og vatnsborði mýra geta valdið aukinni losun kolefnis sem getur haft áhrif á heimsvísu.
- Vistfræðilegt gildi: Votlendi er mikilvægt búsvæði fugla og plantna og fjölmargar tegundir byggja tilvist sína á því. Votlendi getur þannig aukið verulega líffræðilega fjölbreytni viðkomandi landsvæðis.

Endurheimt votlendis

Í greinargerð kemur fram að nýr vegur mun liggja um votlendi á 1,5 km löngum kafla (fylgiskjal 1). Vegagerðin hefur mælt stærð votlendis sem raskast vegna framkvæmda. Votlendi sem lendir undir framkvæmdasvæðinu er 2,1 ha að stærð en fyrirhugað er að endurheimta 15 ha af votlendi í stað þess. Endurheimt votlendis verður í samráði við sveitarstjórn, landeigendur og verkefnisstjóra. Endurheimt votlendis og vöktun votlendisvistkerfa er hjá Landgræðslunni. Uppgræðsla verður í samráði við Landgræðsluna, Umhverfisstofnun og landeigendur.

Umhverfisstofnun telur það jákvætt að hugað sé að endurheimt votlendis sem hluta af mótvægisáðgerð, en bendir á mikilvægi þess að það komi fram hvaða svæði í greinargerð muni verða fyrir valinu til endurheimtar.

Gervígígar- Valkostir

Í greinargerð kemur fram að fyrirhugað framkvæmdasvæði mun liggja innan svæðis nr. 526 á náttúruminjaskrá, gervígígaþyrpingu í Aðaldal. Um það segir í náttúruminjaskrá: Gervígígaþyrpingar í Aðaldal, Aðaldælahreppi, S-Þingeyjarsýslu. (1) Gjallgígar og borgir í miðjum Aðaldal við bæina Haga, Nes, Hafralæk, Garð, Jarlsstaði og Tjörn. (2) Fjölbreyttar gervígígamyndanir í Laxárhrauni yngra. Auk þess segir; gervígígar njóta sérstakrar verndar samkvæmt 61. gr. laga um náttúruvernd nr. 60/2013, þ.e. nútímahraun og gervígígar. Forðast skal að raska þessum jarðminjum nema brýna nauðsyn beri til. Einnig kemur fram að vegurinn fer yfir nútímahraun og gervígíga og mun hafa bein óafturkræf neikvæð áhrif á jarðminjar í vegstæðinu. Um er að ræða tæplega km langan kafla í útjaðri svæðis nr. 526 á náttúruminjaskrá þar sem nokkurt rask er fyrir vegna efnisvinnslu og túnræktar og því eru áhrif á jarðminjar í heild óveruleg.

Umhverfisstofnun bendir á að í 61. gr. laganna er kveðið á um sérstaka vernd þeirra vistkerfa og jarðminja sem taldar eru upp í 1. mgr. og 2. mgr. sama ákvæðis. Samkvæmt 3. mgr. ákvæðisins ber að forðast röskun þeirra náttúruyfyrirbæra, sem undir greinina falla, nema brýna nauðsyn beri til og ljóst að aðrir kostir séu ekki fyrir hendi. Í greinargerð með frumvarpi til laga um náttúruvernd er með orðalaginu „brýn nauðsyn“ lögð áhersla á að einungis mjög ríkir hagsmunir geti réttlætt röskun og þá fyrst og fremst brýnir almannahagsmunir.

Umhverfisstofnun tekur undir, sem kemur fram í greinargerð, að framkvæmdin mun hafa bein óafturkræf neikvæð áhrif á jarðminjar í vegstæðinu sem nýtur sérstakrar verndar og hafa því neikvæð áhrif á það.

Umhverfisstofnun leggur áherslu á að fjallað sé mun nánar um gervígígana í greinargerð og þeir kortlagið og staðsettir nánar og fram komi hvaða leiðir verði farnar til þess að forðast rask þeirra sbr. 61. gr. náttúruverndarlaga og hvaða valkostir séu skoðaðir. Umhverfisstofnun bendir á að ef tillagan gerir ráð fyrir röskun á gervígígunum þurfi að rökstyðja þá ákvörðun og gera grein fyrir öðrum kostum sem skoðaðir hafa verið sem mögulegir valkostir við útfærslu framkvæmdarinnar og ástæðum þess að þeir urðu ekki fyrir valinu.

Vatnamál

Í köflum 5.6. og 5.8. er fjallað um ástand og áhrif framkvæmdarinnar á vatnshlotin, en að mati Umhverfisstofnunar hefði kafla 5.8. átt að vera undir kafla 5.6. þar sem fjallað er um vatnafar. Setja þarf texta um lífríki vatnshlotanna tengdum framkvæmdinni í samhengi við vistfræðilegt ástand þeirra og umhverfismarkmið.

Afmörkun

Í greinargerð í kafla 5.6 segir að fyrirhuguð vegaf framkvæmd fari um tvö grunnvatnshlot, þ.e. Staðarfjall (nr. 102-67-G) og Aðaldalshraun- Trölladyngju (nr. 102-278-2-G). Auk þess bendir Umhverfisstofnun á að vegaf framkvæmdin fer einnig um tvö straumvatnshlot, Rangá nr. 102-1731- R og Skjálfandafljót 1 nr. 102-1786-R. Umhverfisstofnun bendir á mikilvægi þess að vatnshlotanúmerin séu í greinargerð.

Umhverfismarkmið

Í kafla 5.8. er fjallað um lífríki Skjálfandafljóts. Umhverfisstofnun telur mikilvægt að í kafla 5.8. eins og í kafla 5.6 sé fjallað um umhverfismarkmið vatnshlotanna, hver sé staða vatnshlotanna og framkvæmdaraðili þarf að meta hvort framkvæmdin sé líkleg til þess að valda því að vatnshlot innan áhrifsvæðisins nái ekki þeim umhverfismarkmiðum sem hafa verið sett fyrir þau.

Umhverfisstofnun bendir á að samkvæmt vatnaáætlun má ástandi vatnshlota ekki hnigna, hvorki varanlega né tímabundið.

Umhverfisstofnun bendir jafnframt á mikilvægi þess að fjallað sé um umhverfismarkmið vatnshlotanna í greinargerð þar sem umhverfismarkmið vatnshlota eru lagalega bindandi og þau þarf að uppfylla.

Ástand vatnshlota

Í kafla 5.6 er fjallað um grunnvatnshlot. Í greinargerð segir að bæði grunnvatnshlotin séu skráð með góða magnstöðu og gott efnafræðilegt ástand. Umhverfisstofnun bendir á að þessi grunnvatnshlot hafa ekki verið flokkuð og er staða þeirra því óþekkt. Telur stofnunin líklegt að framkvæmdaraðili sé að vitna í umhverfismarkmið grunnvatnshlotsins, en umhverfismarkmið vatnshlota er ekki það sama og raunverulegt ástand Umhverfismarkmið vísa til þess í hvaða ástandi vatnshlotið á að vera samkvæmt lögum um stjórn vatnamála.

Áhrifamat

Umhverfisstofnun bendir á að Rangá¹ og Skjálfandafljót² eru metin í mjög góðu vistfræðilegu ástandi og eru umhverfismarkmið beggja vatnshlotanna að vera áfram í því ástandi. Meta þarf áhrif framkvæmdarinnar á þá gæðapætti sem eru notaðir til grundvallar mati á vistfræðilegu ástandi og hvort hætta sé á því að umhverfismarkmið vatnshlotanna náist ekki vegna fyrirhugaðrar framkvæmdar.

¹ <https://vatnavefsja.vedur.is/wfdportal/#/waterbody/102-1731-R>

² <https://vatnavefsja.vedur.is/wfdportal/#/waterbody/102-1786-R>

Fyrirhugaðar framkvæmdir geta valdið vatnsformfræðilegu álagi á líffræðilega og eðlisefnafræðilega gæðapætti og er því mikilvægt að meta framkvæmdina út frá þeim þáttum. Dæmi um álag vegna vatnsformfræði í straumvatni eru t.d. ýmiss konar breytingar í árfarvegi, efnistaka í árfarvegum, rof- og flóðavarnargarðar og ýmiss konar önnur mannvirki í farvegum straumvatna.

Í greinargerð segir í kafla 5.8. að einnig áformi Vegagerðin efnistöku úr eða við farveg Skjálfandafljóts á tveimur stöðum á milli gömlu brúar og væntanlegs brúarstæðis. Efnistakan er vegna vegtenginga og getur haft áhrif á botngerð og lífríki Skjálfandafljóts. Auk þess segir að efnistaka úr ám hafi neikvæð áhrif á framvindu lífríkis í vatni og umhverfi árinna. Umhverfisstofnun tekur undir að efnistaka í ám hafi neikvæð áhrif og bendir því á að skoða verði hvort efnistakan geti leitt til þess að umhverfismarkmið vatnshlotsins náist ekki. Umhverfisstofnun bendir á að í greinargerðinni segir þar sem fjallað er um áhrif á efnafræðilegt ástand: „*Vatnshlot þar sem valkostir fara um flokkast ekki sem mjög viðkvæmir viðtakar þar sem ekki er farið um vatnsverndarsvæði eða vötn þar sem rennsli er mjög lítið.*“ Samkvæmt lögum um stjórn vatnamála eru vatnshlot ekki flokkuð eftir því hversu viðkvæmir viðtakar þau eru, né skiptir rennsli þar máli varðandi flokkun.

Umrædd vatnshlot hafa ekki verið ástandsflokkuð, þ.e. að vistfræðilegt og eðlisefnafræðilegt ástand vatnshlotanna er ekki þekkt og því þarf að gera áhrifamat sem innifelur m.a.:

- Álag vegna framkvæmdarinnar og hvernig hún hefur áhrif á gæðapætti sem eru notaðir til að ástandsmeta vatnshlot. Ef greint er líklegt álag á gæðapættina vegna framkvæmdar/starfsemi, þarf að gera sérstaklega grein fyrir þeim tengslum og umfangi áhrifanna.
- Fjalla um hvort umhverfismarkmið munu nást eða ekki.
- Umfjöllun um hugsanlegar mótvægisáðgerðir til að bæta úr ástandi (ef það nær ekki umhverfismarkmiðum) og hvort þær mótvægisáðgerðir dugi til að upphefja ástandið í fyrri stöðu.
- Samlegðaráhrifum allrar starfsemi (núverandi og fyrirhugaðri) sem hafa eða geta haft áhrif á vatnshlot.

Umhverfisstofnun bendir á að ef áhrifamatið leiðir í ljós hnignun eða mögulega hnignun skv. 18 gr. laga nr. 36/2011 um stjórn vatnamála þarf framkvæmdaaðili að sækja um heimild til stofnunarinnar til breytingar á vatnshloti.

Bakkagróður

Umhverfisstofnun bendir á að samkvæmt 62. gr. laga nr. 60/2013 um náttúruvernd segir að við vatnsnýtingu og framkvæmdir í eða við vötn skal leitast við að viðhalda náttúrulegum bakkagróðri við ár og stöðuvötn og haga mannvirkjum og framkvæmdum þannig að sem minnst röskun verði á bökkum og næsta umhverfi vatnsins. Því er mikilvægt að meta áhrif framkvæmdarinnar á bakkagróður og huga að viðeigandi mótvægisáðgerðum.

Loft - og hljóðmengun

Í greinargerð kemur fram að á framkvæmdatíma eykst hljóð- og loftmengun á svæðinu vegna umferðar vinnuvéla. Að framkvæmdum loknum minnkar loftmengun miðað við núverandi ástand vegna betri vegar og brúa.

Umhverfisstofnun bendir á mikilvægi þess að fjallað sé mun nánar um loft - og hljóðmengun á framkvæmdatíma og hver áhrif hennar er á íbúa og dýralíf.

Fuglalíf

Umhverfisstofnun bendir á að í 4. mgr. 17. gr. laga nr. 60/2013 um náttúruvernd segir að sérstök aðgát skuli höfð í nánd við búsmala, selalátur, varplönd fugla, veiðisvæði og veiðistaði. Forðast skal að eyða eða spilla gróðri með mosa-, lyng- eða hrísrifi eða á annan hátt.

Í greinargerð kemur fram að framkvæmdin mun fara í gegnum mikilvægt fuglasvæði sem nefnist Sandur-Sílalækur-Skjálfafljót. Helstu fuglategundir eru grágæs og flórgoði. Auk þess er fjallað nokkuð ítarlega um fuglalífið og áhrif framkvæmdarinnar á það, en í greinargerð segir að áhrifanna muni gæta vel út fyrir hið eiginlega vegstæði, bæði vegna áhrifa á vatnsbúskap mýrlendisins og fælingaráhrifa umferðarinnar. Vegna smæðar svæðisins verða áhrifin þó einungis staðbundin en varanleg og að einhverju marki óafturkræf.

Auk þess segir að framkvæmdin muni hafa talsverð neikvæð áhrif á fuglalíf. Sem mótvægisáðgerð má endurheimta framræst votlendi í nágrenninu og draga þannig úr heildarskerðingu ríkulegs láglandisvotlendis í þessum landshluta

Umhverfisstofnun telur mikilvægt að tryggja skuli m.t.t. til fuglalífs að framkvæmdin verði utan varptíma.

Slóðar

Í greinargerð er fjallað um slóða og fjölmargir slóðar eru sýndir á teikningum. Umhverfisstofnun bendir á mikilvægi þess að fjallað sé um umhverfisáhrif slóðagerðar og þeir slóðar séu skilgreindir sem tengjast framkvæmdinni og efnistöku og munu verða afmáðir. Auk þess bendir stofnunin á að engin skilgreindur slóði/aðkoma er að efnistökusvæði B.

Niðurstaða

Um er að ræða framkvæmd sem mun fara um og hafa áhrif á votlendi, hraun og gervigíga sem njóta sérstakrar verndar samkvæmt 61. gr. náttúruverndarlaga, svæðis á náttúruminjaskrá, vistgerðir sem hafa hátt verndargildi og njóta verndar samkvæmt Bernarsamningnum, mikilvægt fuglasvæði, grunnvatnshlot, straumvatnshlot og innan vatnasviðs Mývatns og Laxár. Því er um að ræða svæði sem er með hátt verndargildi

Í greinargerð kemur fram að framkvæmdin muni hafa neikvæð áhrif á votlendi, vistgerðir og fuglalíf og tekur Umhverfisstofnun undir það. Að mati Umhverfisstofnunar mun tillagan raska gervígígum sem njóta sérstakrar verndar eru á náttúruminjaskrá og mun því hafa neikvæð áhrif á þá. Einnig telur Umhverfisstofnun að efnistaka í á geti orðið til þess að

umhverfismarkmið vatnshlotsins náist ekki. Auk þess telur stofnunin að fjalla þyrfti nánar um áhrif hljóðvistar og loftgæða á framkvæmdartíma. Því telur stofnunin að skoða þurfi fleiri valkosti (veglínur) sem valda ekki raski á ofangreindum þáttum, votlendis, hrauni gervígum, vistgerðum og fuglalífi. Auk þess þarf að skoða fleiri valkosti fyrir efnistöku sem muni ekki valda álagi á vatnshlotin.

Virðingarfyllst,

Axel Benediktsson

sérfræðingur

Sverrir Aðalsteinn Jónsson

teymisstjóri